

БІЛОЛИПЕЦЬКИЙ Антон Євгенович
ПОТАПЕНКО Михайло Сергійович
Київський інститут Національної гвардії
України

СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Дана тема є дуже актуальною, оскільки вона пов'язана з російсько-українською війною, що триває з 2014 року, а з лютого 2022 року перейшла у повномасштабне вторгнення. Ці події засвідчують недосконалість існуючих механізмів міжнародного гуманітарного права (МГП) та створюють безпрецедентні виклики для його застосування. Це актуалізує необхідність переосмислення сфери дії міжнародного гуманітарного права у контексті сучасних збройних конфліктів та пошуку шляхів підвищення його ефективності.

До аналізу норм міжнародного гуманітарного права доклали зусиль такі науковці як О.М. Царенко, Б.М. Тична, Т.Ю. Федчук, А.В. Замрига та інші дослідники [3, 4, 5, 6]. Вони стверджують, що, незважаючи на застарілість окремих норм, міжнародне гуманітарне право залишається ключовим інструментом регулювання збройних конфліктів та захисту прав людини в умовах воєнного стану. Традиційно сфера застосування міжнародного гуманітарного права охоплює регулювання міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів, захист різних категорій осіб (військовополонених, цивільного населення, поранених), обмеження засобів і методів ведення війни. Проте в умовах гібридних конфліктів ці аспекти набувають нових вимірів.

Можна виділити декілька ключових проблем застосування міжнародного гуманітарного права в умовах сучасних збройних конфліктів.

По-перше, проблема ідентифікації характеру конфлікту. У випадку російсько-української війни агресор не визнає міжнародний характер конфлікту, називаючи його «спеціальною воєнною операцією» та ігноруючи відповідні

норми міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими та цивільними особами [4, с. 608]. Це унеможливило належне застосування Женевських конвенцій, які чітко розрізняють статус комбатантів і некомбатантів.

По-друге, неефективність механізмів контролю та примусу. Відсутні дієві механізми примусу держави-порушниці до дотримання норм міжнародного гуманітарного права, що призводить до систематичних порушень без належної відповідальності. Як зазначає А.В. Замрига, «відсутність у МГП чіткого визначення «гібридної війни» значно ускладнює правозастосування» [3, с. 2].

По-третє, зміна характеру ведення бойових дій. Гібридні війни поєднують традиційні військові дії з нетрадиційними методами, такими як кібератаки, економічний тиск, дезінформація. Традиційні норми міжнародного гуманітарного права не передбачають регулювання таких методів ведення війни, що створює правові прогалини [6, с. 839].

По-четверте, проблема захисту «непрямих жертв збройного конфлікту», тобто осіб, які хоч і не перебувають у зоні активних бойових дій, але страждають від наслідків війни, зокрема через відсутність доступу до медичної допомоги [4, с. 610]. Систематичні порушення міжнародного гуманітарного права у російсько-українській війні з боку країни-агресора свідчать про кризу міжнародного гуманітарного права. Серед таких порушень: цілеспрямовані удари по об'єктах цивільної інфраструктури, використання тактики «живого щита», катування військовополонених, примусове переміщення та депортація населення [5, с. 840].

Аналіз застосування міжнародного гуманітарного права у сучасних збройних конфліктах дозволяє зробити припущення щодо його вдосконалення. Серед важливих моментів можна виділити модернізацію норм міжнародного гуманітарного права з урахуванням нових типів конфліктів, зокрема розробку положень, що регулюють гібридні, асиметричні та інформаційні війни. Створення спеціалізованого міжнародного трибуналу для розгляду порушень у

гібридних війнах та розробка єдиної цифрової платформи для фіксації воєнних злочинів [5, с. 841].

Посилення міжнародних механізмів контролю за дотриманням міжнародного гуманітарного права, включаючи розширення повноважень існуючих міжнародних інституцій та створення нових органів моніторингу. Розширення положень Женевських конвенцій для охоплення нових викликів, таких як кібератаки на критичну інфраструктуру та використання інформаційної зброї [5, с. 841]. Важливим аспектом є також імплементація норм міжнародного гуманітарного права у національне законодавство. Під час воєнного стану держави вживають заходів для захисту суверенітету та безпеки громадян, проте важливо забезпечити баланс між необхідністю такого захисту та дотриманням прав людини. Як зазначає О.С. Васильєв, «воєнний стан, як інструмент правового реагування на зовнішню агресію, є ключовим механізмом інтеграції норм міжнародного гуманітарного права в національну правову систему» [5, с. 838].

Таким чином, сфера застосування міжнародного гуманітарного права у сучасних умовах потребує переосмислення та розширення з урахуванням викликів гібридних війн. Ефективність міжнародного гуманітарного права залежить не лише від удосконалення його норм, але й від створення дієвих механізмів імплементації та контролю. Досвід російсько-української війни має стати поштовхом для розвитку міжнародного гуманітарного права та створення нової системи міжнародного правового регулювання збройних конфліктів, яка відповідатиме реаліям сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 року (Женевська конвенція I 1949 року). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.

2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року (Женевська конвенція IV 1949 року). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

3. Замрига А.В. Застосування міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії російської федерації проти України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-01-04>.

4. Царенко О.М., Тична Б.М., Федчук Т.Ю. Порухення норм міжнародного гуманітарного права в умовах російської збройної агресії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №4. С.607–611. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.94>.

5. Васильєв О.С. Адаптація міжнародного гуманітарного права до викликів гібридної війни в умовах воєнного стану: на прикладі російсько-української війни. Випуск № 01, 2025. С. 837-842.

6. Сак В.В. Міжнародне право та гуманітарні кризи: роль міжнародного співробітництва у захисті прав людини. *Академічні візії*. Випуск 35/2024. С.1-10.